

اصول آمادگی نظامی و تأثیر آن بر عملکرد نیروهای مسلح

حسین دادوند^۱، محمدحسین افشردی^۲

دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۹/۱۲

پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۸/۱۵

چکیده

جوامع انسانی براساس نیازهای مشترک پدید آمده‌اند و تضاد منافع، بروز جنگ میان آنان را ناگزیر ساخته است؛ از این رو، آمادگی نظامی از ضروریات حیات اجتماعی به شمار رفته و پذیرفته‌ترین هدف آن، حفاظت از منافع مادی و معنوی فردی و اجتماعی است. هدف از آمادگی مستمر نظامی، جلوگیری از تجاوز دشمنان شناخته شده و ناشناس به حریم مادی و معنوی کشور است. از این رو نوشتار پیش رو می‌کوشد ضمن بررسی و تحلیل اصول آمادگی نظامی به این پرسش اصلی پاسخ دهد که اصول آمادگی نظامی چیست و چه تأثیری بر عملکرد نیروهای مسلح دارد؟ این پژوهش از نوع کاربردی، روش تحقیق توصیفی تحلیلی و رویکرد تحقیق کیفی است. جمع‌آوری اطلاعات به دو روش میدانی و کتابخانه‌ای صورت گرفته است و جامعه خبرگی این پژوهش برای مصاحبه شامل ۱۰ تن از صاحب‌نظران مرتبط با موضوع می‌باشند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد اصول آمادگی نظامی شامل: «اصل گستره‌ی عملیات، اصل ویژگی منطقه‌ای، اصل خودکفایی کمی، اصل برتری کیفی، اصل مکمل بودن نیروهای ثابت و نیروهای مردمی و احتیاط، اصل سازگاری، اصل تأسیسات، اصل آینده‌نگری، اصل کفایت منابع، اصل روحیه و معنویت، اصل فرماندهی و رهبری، اصل انسجام و وحدت ملی در جنگ، اصل خلاقیت و نوآوری، اصل انعطاف‌پذیری، اصل جدی بودن و حتمی بودن تهدید و اصل اشراف اطلاعاتی»، بر کیفیت مطلوب نیروهای مسلح در صحنه نبرد اثرگذار هستند.

واژگان کلیدی: اصول، آمادگی نظامی، نیروهای مسلح.

^۱ دانشجوی دکتری علوم دفاعی راهبردی گرایش دفاع ملی (نویسنده مسئول) ایمیل نویسنده: ho.dadvand@gmail.com

تلفن: ۰۹۱۹۰۸۹۹۹۳۴

^۲ استاد و عضو هیأت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران.

مقدمه

قرآن کریم در سوره مبارکه انفال (آیه ۶۰) می‌فرماید: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَ عَدُوَّكُمْ وَءَآخِرِينَ مِنْ ذُوْنِهِمْ لَا تَعْلَمُوْنَهُمْ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ مَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفِّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ: در برابر آن‌ها (دشمنان) آنچه توانائی دارید از نیرو آماده سازید و همچنین اسب‌های ورزیده را تا به وسیله آن دشمن خدا و دشمن خویش را بترسانید و گروه دیگری غیر از این‌ها را که شما نمی‌شناسید و خدا می‌شناسد و هر چه در راه خدا (تقویت بنیه دفاعی اسلام) انفاق کنید، به شما باز گردانده می‌شود و به شما ستم نخواهد شد».

امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه)، در خصوص آمادگی نظامی می‌فرماید: «من به عنوان فرمانده کل قوا به مسؤولین و تصمیم‌گیرندگان دستور می‌دهم که در هیچ شرایطی از تقویت نیروهای مسلح و بالابردن آموزش‌های عقیدتی و نظامی و توسعه تخصص‌های لازم و خصوصاً حرکت به طرف خودکفایی نظامی غفلت نکنند و این کشور را برای دفاع از ارزش‌های اسلام ناب و محرومین و مستضعفین جهان در آمادگی کامل نگه دارند و مبدا توجه به برنامه‌های دیگر، موجب غفلت از این امر حیاتی گردد که مطمئناً غفلت از تقویت بنیه دفاعی کشور، طمع تهاجم و تجاوز بیگانگان و نهایتاً تحمیل جنگ‌ها و توطئه‌ها را به دنبال می‌آورد» (صحیفه امام خمینی، جلد ۲۱، صفحه ۳۵۸-۳۵۷).

یکی از حوزه‌های حیاتی و مهم در تأمین امنیت، دفاع و حفظ منافع ملی هر کشوری، حوزه آمادگی نظامی و روش‌های بازدارندگی در مقابل تهدیدات دشمن است. در عصر حاضر و به-خصوص در چند سال اخیر قدرت‌های استکباری با استفاده از تهدید و ایجاد ترس و وحشت به-دنبال سلطه بر منافع دیگر کشورها و به‌خصوص کشورهای ضعیف بوده‌اند تا از این طریق به خواسته‌های خود دست یابند. آمادگی در حوزه نظامی برای خطرات احتمالی و استفاده از قدرت نظامی اولین پاسخی است که دولت‌ها در برابر این سلطه‌خواهی به‌کار گرفته‌اند (لزگی و همکاران، ۱۳۹۹). آمادگی نیروهای مسلح برای حفظ تمامیت ارضی و استقلال کشور و رفع تهدیدات دشمن همواره یکی از دغدغه‌های جدی تصمیم‌گیرندگان سیاسی است. بیشتر کشورها جهت آمادگی نیروهای خود، به تجهیز آنان با ابزار و تجهیزات پیشرفته نظامی روی می‌آورند. اما جنگ‌های اخیر آمریکا در عراق و افغانستان، جنگ داخلی سوریه و جنگ‌های حزب‌الله لبنان و حماس با رژیم اشغالگر قدس، نشانگر رویکرد و گفتمان جدیدی در آمادگی نظامی است و ضرورت شناخت

اصول آمادگی نظامی به‌طور فزاینده‌ای بیشتر شده است. تجهیز با پیشرفته‌ترین امکانات نظامی از اهمیت وافری برخوردار است اما آنچه از کسب این تجهیزات مهم‌تر است، چگونگی و ماهیت اصلی آمادگی‌های نظامی از منظر حاکمان و تصمیم‌گیرندگان اصلی کشور است. امروزه قدرت نظامی یکی از مؤلفه‌های اصلی قدرت ملی و اقتدار ملی است. بنابراین با عنایت به موارد یاد شده، راهبردهای نظامی بسیار مناسب تنها زمانی مفید واقع می‌شوند که نیروهای نظامی به شکل مناسبی اصول آمادگی نظامی را به‌درستی درک نموده و بتوانند در صحنه جنگ به‌کارگیرند. براین اساس سؤال اصلی تحقیق این است که اصول آمادگی نظامی چیست و چه تأثیری بر عملکرد نیروهای مسلح دارد؟ که در همین راستا در تحقیق پیش رو به آمادگی و استقامت، اصول آمادگی نظامی، تأثیر اصول آمادگی نظامی بر عملکرد نیروها و آمادگی جاری پرداخته شده است.

مبانی نظری

– پیشینه‌شناسی:

روزبه کمالی و مهدی خیراندیش در سال ۱۳۹۶ در مقاله‌ای به ارائه الگوی توسعه آمادگی دفاعی کارکنان نیروهای مسلح پرداخته‌اند، در مدل نهایی تحقیق، نقش نیروهای مسلح در دفاع از امنیت و استقلال ملی و آرمان‌ها و ارزش‌های جمهوری اسلامی ایران به عنوان شرایط علی در نظر گرفته شد. در ادامه هشت مؤلفه برای آمادگی کارکنان نیروهای مسلح و چهار راهبرد برای ارتقای این آمادگی‌ها معرفی شد که پیامد آن ایفای مؤثر نقش نیروهای مسلح به‌عنوان مظهر اقتدار ملی، مقاومت و اقتدار اسلام است. اجرای راهبردهای ارتقای معنویت، رشد قابلیت‌های نظامی، دانشی و فناورانه و ترویج فرهنگ اسلامی می‌تواند زمینه توسعه آمادگی کارکنان نیروهای مسلح و درنهایت انجام مؤثر مأموریت این نیروها را فراهم سازد (کمالی و خیراندیش، ۱۳۹۶).

عبدالعلی پورشاسب و همکاران در سال ۱۳۹۷ در مقاله‌ای به ارائه الگوی ارتقاء سازمان برای رزم در جنگ‌های آینده پرداخته‌اند، این الگو توانسته است عناصر مؤثر در توان رزمی را پیش‌بینی نماید، به‌گونه‌ای که قابلیت‌های لازم را در نیروهای مسلح در جنگ‌های آینده را فراهم می‌نماید. درنهایت الگوی مذکور با چهار بُعد (نیروی انسانی، تجهیزات، پشتیبانی، فرماندهی و کنترل)، ۱۲ مؤلفه (مکتبی، توانمند، جلالک، مناسب صحنه عملیات، کیفی، بومی، پشتیبانی معنوی، پشتیبانی مادی، فرماندهی قاطع، طرح‌ها و دستورات ساده، ارتباط مداوم و اطلاعات لحظه‌ای) و ۳۵ شاخص تدوین گردیده است (پورشاسب و همکاران، ۱۳۹۷).

علی نقی لزگی و همکاران در سال ۱۳۹۹ به تبیین مؤلفه‌های آمادگی دفاعی فرماندهی و مدیریت نظامی در نهج البلاغه با تأکید بر سرمایه انسانی پرداخته‌اند. در این تحقیق، مؤلفه‌های آمادگی دفاعی فرماندهی و مدیریت نظامی در نهج البلاغه با تأکید بر سرمایه انسانی شناسایی و مورد تحلیل قرار گرفت و به ترتیب اولویت، مؤلفه‌های «تقوا، آینده‌نگری، تخصص‌گرایی، شجاعت، سخاوت، رعایت عدالت، مشورت، درایت، برنامه‌ریزی هدفمند، قانون‌گرایی و حق‌مداری، عدم ورود به جنگ، تشویق و تنبیه، ایجاد انگیزه، رسیدگی به مشکلات اقتصادی زیردستان، سازمان‌دهی مناسب و انتقادپذیری» احصاء گردید (لزگی و همکاران، ۱۳۹۹).

رضا یداللهی و همکاران در سال ۱۴۰۲ به مطالعه تطبیقی مؤلفه‌های توان رزم ارتش‌های هشت کشور از جهان (استرالیا، انگلستان، ایالات متحده آمریکا، چین، فرانسه، کانادا، کره جنوبی و هندوستان) پرداخته‌اند. نتیجه تحقیق دربرگیرنده ۱۰ مؤلفه توان رزمی مشترک در بین ارتش‌های هشت کشور از جهان می‌باشد. این مؤلفه‌ها شامل: دانش‌های جنگی، آموزش، اراده، رهبری و قابلیت‌های رزمی به‌عنوان مؤلفه‌های کیفی و مؤلفه‌های اطلاعات، مانور و حرکت، نیرو، قدرت آتش و پایداری به‌عنوان مؤلفه‌های کمی توان رزمی شناسایی و معرفی گردیدند (یداللهی و همکاران، ۱۴۰۲).

– مفهوم‌شناسی:

آمادگی و تاب‌آوری^۱: داشتن آمادگی متضمن وجود توانمندی‌های لازم برای اجرای عملیات نظامی نظامی است. تاب‌آوری تعیین‌کننده این است که تا قبل از آن‌که تلفات و کمبود اقلام مصرفی (مهمات، سوخت، غذا، قطعات یدکی) باعث ناکارآمدی یگان‌ها شود، عملیات‌ها تا چه مدت می‌توانند ادامه یابند. آمادگی و تاب‌آوری متقابلاً از اجزای آمادگی نظامی محسوب می‌شوند؛ زیرا نیروهایی که به سرعت قابل گسترشند ولی تاب‌آوری بالایی ندارند در معرض شکست زودرس قرار دارند و در عین حال، نیروهایی که قدرت پایداری بالایی دارند ولی بسیار دیر به صحنه نبرد می‌رسند نیز غیرقابل استفاده‌اند (کالینز، ۱۳۸۳: ۱۴۸).

اصول: مفاهیم مانا و پایداری هستند، مستخرجه از یک مکتب و یا پارادایم که عمل به آن‌ها، تحقق اهداف را تسهیل می‌نماید (زه‌دی‌نسب، ۱۴۰۲).

آمادگی نظامی: آمادگی نظامی تدارک نیروها و امکانات لازم اعم از مادی و معنوی برای

¹ Preparedness and Resilience

رویاریویی با دشمنان موجود یا احتمالی است (ظریف‌منش و همکاران، ۱۴۰۲).
نیروهای مسلح: نیروهای مسلح یک کشور شامل مجموعه نیروهای نظامی، انتظامی، شبه نظامی و داوطلب آن کشور است (بوالحسنی و همکاران، ۱۴۰۰)

اصول آمادگی نظامی:

(۱) اصل گسترده‌ی عملیات^۱: فرضیه: نیروهای نظامی هنگامی که برای اجرای وظایف و عملیات‌های

خاصی آماده می‌شوند بهترین عملکرد را دارند.

وظایف ویژه اساساً شرایط آمادگی نظامی و توان مقاومت و تاب‌آوری را تشکیل می‌دهند. اصولاً هر یک از شاخه‌های نیروهای مسلح برای اجرای عملیات در محیط خاصی آماده می‌شوند، مثلاً نیروهای زمینی در خشکی؛ نیروهای هوایی بر فراز خشکی و دریا؛ نیروهای دریایی در زیر، رو و بالای سطح آب و از طریق دریا؛ نیروهای آبخاکی در امتداد آب‌های ساحلی و نیروهای فضایی در لایه‌ی پیرامونی زمین و یا ماورای آن. عملیات ویژه‌ی جنگی و پشتیبانی، شرایط آمادگی در هر یک از شاخه‌های نیروهای مسلح را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد. هم‌پوشانی‌های منطقی باعث افزایش انعطاف‌پذیری می‌شوند ولی هرگاه رقابت بین نیروهای مسلح به امور بیهوده بینجامد، بازنگری وظایف و عملکردها ضروریست (کالینز، ۱۳۸۳: ۱۴۹). ایجاد شبکه یکپارچه پدافند هوایی جمهوری اسلامی ایران (قرارگاه مشترک پدافند هوایی حضرت خاتم‌الانبیاء (ص)) بیان‌کننده هم-پوشانی منطقی در نیروهای مسلح ج.ا.ایران در امر پدافند هوایی و انجام رزمایش‌هایی تحت عنوان آسمان ولایت نمونه‌ای موفق در این خصوص می‌باشد.

(۲) اصل ویژگی منطقه‌ای^۲: فرضیه: نیروهای نظامی هنگامی که برای به‌کارگیری در مناطق جغرافیایی

خاص آماده می‌شوند بهترین عملکرد را دارند.

هر منطقه‌ی مسؤولیتی (AOR)^۳ به لحاظ جغرافیایی و از نظر جغرافیای طبیعی و فرهنگی، منحصر به فرد است. نیروهای نظامی که مشخصاً برای به‌کارگیری در یک محیط خاص آماده می‌شوند معمولاً در محیط‌های دیگر عملکرد چندانی مناسبی ندارند مگر آن‌که مراحل گذار وقت-گیر و معمولاً پرهزینه‌ای را طی کنند. آن‌ها هم باید با دوستان، دشمنان، زمین، آب و هوا، الگوهای جمعیتی، فرهنگ‌ها و اوضاع اجتماعی جدید آشنا شوند و هم سلاح، تجهیزات، البسه و تدارکات

^۱ The principle of scope of operations

^۲ The principle of regional characteristics

^۳ Area of Responsibility

خود را متناسب با شرایط جدید سازمان‌دهی کنند. مثلاً نیروها در آب و هوای بسیار سرد به اورکت، چکمه‌های گرم، کیسه‌خواب‌های آستردار، چوب اسکی، خودروهای مناسب برای برف، روغن‌های با غلظت پایین و غذاهای گرم انرژی‌زا نیاز دارند که در مناطق استوایی به‌هیچ‌یک از این اقلام نیازی نیست. بیماری‌های غیربومی که در جنگل‌های پرباران استوایی تلفات سنگینی به نیروهای نظامی غیرمجهز وارد می‌آورند در مناطق بیابانی وجود ندارند (کالینز، ۱۳۸۳: ۱۴۹). با توجه به این اصل می‌توان گفت آمایش نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران با در نظر گرفتن محیط جغرافیایی کشور و ساختار و تجهیزات متناسب با آن محیط در نظر گرفته شده است. به عنوان مثال: لشکرهای پیاده در مناطق کوهستانی (لشکر ۲۸ پیاده سنندج) و لشکرهای زرهی (لشکر ۹۲ زرهی خوزستان) و

یگان‌های پیاده مکانیزه در مناطق هموار و کویری استقرار یافته‌اند.

(۳) اصل خودکفایی کمی^۱: فرضیه: نیروهای نظامی که از نظر میزان نیرو و مأموریت‌های محوله با هم سازگار باشند بهترین عملکرد را دارند.

نیروهای نظامی کوچک قابلیت چندانی برای کنترل یک سرزمین پهناور ندارند و نمی‌توانند به راحتی تلفات سنگین را بپذیرند و در صورت بروز پیشامدهای غیرمنتظره انعطاف‌پذیری لازم را ندارند. اجرای عملیات سریع و استقرار طولانی نیروهای مقدم در مقایسه با اجرای عملیات‌های عادی در پایگاه‌های داخلی یا در نزدیکی آنها، به امکانات وسیع‌تری نیاز دارد (بوالحسنی و همکاران، ۱۴۰۱).

الف- سطوح نیروی انسانی: وجود سقف مصوب برای نیروی انسانی موجب می‌شود تا تعداد لشکرها، تیپ‌ها و سایر یگان‌های نظامی که یک کشور باتمام یا حداکثر قوا می‌تواند وارد عملیات کند محدود شود. اگر خدمت و وظیفه (اجباری) وجود نداشته باشد، کارکنان نظامی موجود تنها در صورتی از عهده‌ی مأموریت‌های محوله برمی‌آیند که نیروهای داوطلب جدید به تعداد کافی از طریق برنامه‌های عضوگیری جذب شوند و ضریب حقوقی افسران و درجه‌داران شاغل نیز در سطح توصیه شده حفظ شود. یگان‌هایی که برای شروع عملیات باید با استعداد رزمی کامل خود وارد عمل شوند، در زمان صلح باید نیروهای بیشتری داشته باشند؛ زیرا همواره تعدادی از پرسنل بیمارند، در مرخصی به‌سر می‌برند، ترک خدمت کرده‌اند، در حال انتقال هستند، در بازداشتند و یا

¹ The principle of quantitative self-sufficiency

در حال آموزش هستند.

ب- انطباق ساختار سازمانی و نیروی انسانی: عدم انطباق ساختار سازمانی با موجودی نیروی انسانی می‌تواند چالش‌های متعددی در بهره‌وری و انجام مأموریت‌های محوله به سازمان به وجود آورد. چالش‌هایی که در خصوص استعداد نیروی انسانی در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران می‌بایست مدنظر فرماندهان و مدیران نیروی انسانی قرار گیرد به شرح زیر قابل بیان می‌باشد:

(۱) آمار موجودی نیروی انسانی در برخی از درجات و رسته‌ها نسبت به آمار سازمانی کم‌تر می‌باشد که تحت عنوان کسور پرسنلی قابل بررسی می‌باشد و وجود برخی از محل‌های بلا تصدی در سازمان‌های نظامی بیان‌گر این وضعیت می‌باشد.

(۲) آمار موجودی نیروی انسانی در برخی از درجات و رسته‌ها نسبت به آمار سازمانی بیشتر می‌باشد که تحت عنوان کارکنان بدون شغل یا انتصاب مضاعف قابل بررسی می‌باشد.

(۳) با توجه به کسور کارکنان وظیفه به‌ویژه در درجات افسر وظیفه و درجه‌دار وظیفه در نیروهای مسلح اختصاص و به‌کارگیری آنان در سرپنجه‌ها می‌بایستی مدنظر فرماندهان و مدیران قرار گیرد.

پ- سلاح، تجهیزات و تدارکات: یگان‌هایی که از نظر نیروی انسانی کامل هستند تنها در صورتی عملکرد بهینه‌ای خواهند داشت که سلاح، تجهیزات و قطعات یدکی مصوب را در اختیار داشته باشند. نیروهایی که از نظر تعداد آماده‌اند باید تدارکات کافی نیز در اختیار داشته باشند تا بتوانند عملیات را تا رسیدن تدارکات و سوخت مجدد ادامه دهند. نیازمندی‌های یگان‌ها، تدارکات، مأموریت‌ها و مناطق مسئولیت مختلف با هم متفاوت است. مثلاً نیروی زمینی در طی جنگ تهاجمی سیال در مقایسه با زمانی که در مواضع تدافعی مستقر است، سوخت بیشتر و مهمات کمتری مصرف می‌کند (کالینز، ۱۳۸۳: ۱۵۱-۱۵۰).

شکل‌گیری صنایع دریایی در دوران دفاع مقدس به‌منظور حمایت و پشتیبانی از رزمندگان اسلام در جبهه‌های نبرد حق علیه باطل در این راستا قابل ذکر می‌باشد که تبلور حضور آن با تولید و عرضه فراوان قایق‌های عاشورا متجلی شد. لیکن توجه به وجود بیش از ۲۰۰۰ کیلومتر مرز آبی در کشور از یک سو و حضور نیروهای فرمانطقه‌ای در آب‌های آزاد و آبراه‌های جنوب کشور از سوی دیگر ایجاب کرد تا با توجه به دشواری‌ها و پیچیدگی‌های فعالیت علمی، فنی و تحقیقاتی در عرصه دریا نسبت به توسعه صنعت دریایی اقدام گردد. از این رو به‌منظور تجمع ظرفیت‌های فراوان در حوزه صنایع دریایی در بخش دفاع و ایجاد ساختاری کارآمد و توسعه‌یافته، وزارت دفاع و پشتیبانی

نیروهای مسلح در سال ۱۳۸۷ نسبت به تأسیس سازمان صنایع دریایی اقدام نمود. اکنون این سازمان بزرگ‌ترین مجموعه صنعتی دریایی کشور و متولی برنامه‌ها و فعالیت‌های صنعت دریایی در زمینه دفاعی و غیرنظامی است که با بهره‌گیری از تجهیزات و امکانات گسترده صنعت دفاعی کشور و نیروهای متعهد و متخصص خود و همچنین آخرین دستاوردهای علمی- تخصصی و استفاده از روش‌های استاندارد بین‌المللی و انحصاری در این صنعت، رشد فزاینده صنعت کشتی- سازی و سازه‌های دریایی را سرلوحه اهداف عالی خود قرار داده است. از امکانات موجود این سازمان می‌توان به تأسیسات کشتی‌سازی در شهرهای مختلف از جمله بندرعباس، بندر خرمشهر و بندر انزلی و کارگاه‌ها و سوله‌های بزرگ، مجموعه انبارها، اسکله و لنگرگاه‌های مناسب و جرتقیل- های ۳۵۰ تن و سینکرولیفت ۲۰۰۰ تنی، امکانات ساخت انواع شناورها و سازه‌های دریایی و به- طور هم‌زمان امکانات و تأسیسات مناسب جهت تعمیر اساسی شناورها در حوض‌های شناور و حوضچه‌های خشک که قابلیت پذیرش و پهلودهی کشتی‌های بزرگ تا وزن ۵۰۰۰ تن را دارد، نام برد. طراحی و ساخت انواع شناورهای تندرو، چند منظوره، راکت‌انداز، ناوچه‌های جنگی و موشک‌انداز و اژدر افکن ذوالفقار، ناوشکن، هواناو و قایق پرنده، سامانه کروز دریایی، حوضچه- های شناور، زیردریایی، بارج ۱۰ هزار تنی، انواع لندینگ کرافت و سازه‌های دریایی، نمونه‌هایی از فعالیت‌های صنایع دریایی وزارت دفاع ج.ا.ایران در سال‌های اخیر بوده است (روزبه و خیراندیش، ۱۳۹۶).

(۴) اصل برتری کیفی^۱: فرضیه: نیروهای نظامی هنگامی که از نظر پرسنل، سلاح، تجهیزات و تدارکات بر قوی‌ترین دشمنان برتری دارند، بهترین عملکرد را خواهند داشت. آمادگی رزمی مستلزم وجود کارکنان فنی واجد شرایط و تجهیزات فناورانه باصرفه به شرح زیر است (کالینز، ۱۳۸۳: ۱۵۱):

¹ The principle of quality superiority

شکل (۱): مؤلفه‌های اصل برتری کیفی از اصول آمادگی نظامی

الف- کارکنان واجد شرایط: اگر جذب و حفظ پرسنل کاملاً منضبطی که می‌توانند آموزش نظامی لازم را کسب کنند با موفقیت همراه نباشد، تاوان آن کاهش میزان آمادگی نظامی است. بنابراین، تلاش برای حفظ افراد توانمند، مجرب، خلاق و آینده‌دار اولویت بالایی دارد. در همین این راستا نگهداشت، انتصاب و به‌کارگیری کارکنان پایور نیروهای مسلح پس از طی دوره‌های طولی تخصصی نیاز به بررسی بیشتر فرماندهان، رؤسا و مدیران دارد.

ب- فناوری‌های رقابتی: سلاح و تجهیزات ساده‌ای که در عین حال کیفیت بالایی دارند فرآیند آموزش را تسهیل می‌کنند، توان مقاومت در شرایطی جنگی را تقویت می‌نمایند و نیروهای مسلح را قادر می‌سازند تا با سرعت بیشتر و تلفاتی کمتر از آنچه انتظار می‌رود به اهداف موردنظر دست یابند. سازمان‌های تحقیق و توسعه از پیش‌نیازهای این مسئله محسوب می‌شوند؛ پایگاه‌های سری زیرزمینی موشکی و پهپادی ن.م.ج.ا.ایران را می‌توان به‌عنوان نمونه فناوری‌های رقابتی با توجه به نوع تهدیدات در منطقه پرآشوب غرب آسیا ذکر نمود که با توجه به بومی‌سازی تجهیزات پهپادی و موشکی و به دلیل هزینه‌های بسیار پایین تولید آن نسبت به رقبا و راحتی انتقال تکنولوژی این تجهیزات به کشورهای همسایه ضمن ارتقاء قدرت نظامی، قدرت بازدارندگی ج.ا.ایران را نیز افزایش داده است.

(۵) اصل مکمل بودن نیروهای ثابت و نیروهای مردمی و احتیاط: فرضیه: نیروهای نظامی هنگامی که

ترکیب نیروهای ثابت، مردمی و احتیاط، توان رزمی را به حداکثر رسانده و نقاط ضعف عناصر مختلف آن‌ها را به حداقل کاهش می‌دهند بهترین عملکرد را دارند.

نیروهای ثابت و احتیاط مکمل یکدیگرند. برخی کشورها نظیر سوئیس عمدتاً بر نیروهای احتیاط متکی هستند. تأکید بیش از حد بر هر قابلیت موجب هدر رفتن سرمایه‌ها و تضعیف آمادگی رزمی می‌شود. علاوه بر این، هنگامی که به نیروهای احتیاط مأموریتی داده می‌شود که نیروهای ثابت شرایط بهتری برای اجرای آن دارند و یا برعکس، آمادگی رزمی بیشتر تضعیف می‌شود (کالینز، ۱۳۸۳: ۱۵۱). در سال اول دفاع مقدس با توجه به رویکرد عدم استفاده از قدرت بسیج و نیروهای مردمی در جنگ، چهار مرحله عملیات انجام شد که همه این چهار عملیات با شکست مواجه گردید؛ لیکن با تغییر رویکرد و ترکیب بهینه و مقدس نیروهای ثابت و مردمی در سال دوم دفاع

¹ The principle of complementarity of fixed forces and popular forces and precautions

مقدس، عملیات‌های موفقیت‌آمیز ثامن‌الائمه، فتح‌المبین، طریق‌القدس و بیت‌المقدس، انجام که در نتیجه آن کیلومترها از زمین‌های اشغالی جمهوری اسلامی ایران آزاد، تعداد زیادی از تجهیزات و ادوات عراقی به غنیمت و تعداد کثیری از نیروهای عراقی نیز به اسارت گرفته شدند (ولی‌وند زمانی و همکاران، ۱۴۰۰).

(۶) اصل سازگاری^۱:

فرضیه: نیروهای نظامی هنگامی که برای شرکت در عملیات مشترک و مرکب^۲ آماده می‌شوند بهترین عملکرد را دارند (کالینز، ۱۳۸۳: ۱۵۲).

نیروهای زمینی، دریایی، هوایی، فضایی و سایبری باید با یکدیگر و با نیروهای کشورهای متحد به راحتی همکاری کنند. بنابراین، دکترین‌ها، سیاست‌ها، راهبردها و تاکتیک‌های تک نیرویی، مشترک و مرکب ضروری هستند. عملیات مشترک، عملیاتی است که توسط عناصر عمده دو نیروی مسلح یا بیشتر (زمینی، هوایی، دریایی و پدافند هوایی) از یک کشور انجام می‌شود و عملیات مرکب، عملیاتی است که توسط عناصر عمده نیروهای مسلح دو یا چند کشور انجام می‌شود و اندازه این نیروها می‌تواند مختلف باشد (پورشاب و همکاران، ۱۳۸۳: ۹). اگر تسلیحات و مهماتی نظیر مهمات توپخانه، موشک‌های هوا به زمین و غیره تنها برای یک شاخه از نیروهای مسلح قابل استفاده باشند، هزینه‌های تحقیق، توسعه و تدارکات و نیز هزینه‌های عمومی لجستیکی به شدت افزایش می‌یابد. هنگامی که نیروهای یک ملیتی نتوانند به راحتی با یکدیگر ارتباط برقرار کنند، امکان ارتباطشان با نیروهای کشورهای متحد بسیار کمتر خواهد شد که در این صورت مشکلات خطرناکی بروز می‌نماید. نیروهای مسلح ج.ا.ایران و متحدین محور مقاومت با توجه به همکاری و هم‌افزایی موجود بهترین عملکرد را در راستای ارتقاء آمادگی نظامی و بازدارندگی ج.ا.ایران به وجود آورده و همچنین برگزاری رزمایش‌های مرکب دریایی با کشورهای روسیه و چین نیز از مواردی است که با هماهنگی و در راستای هم‌افزایی توان بازدارندگی انجام پذیرفته است.

(۷) اصل تأسیسات^۳:

فرضیه: هنگامی که تأسیسات مختلف، آموزش و پشتیبانی را تسهیل می‌کنند، نیروهای نظامی بهترین

¹ The principle of compatibility

² Joint and combined operations

³ The principle of establishment

عملکرد را دارند.

نیروهای نظامی، به پایگاه‌های داخلی نیاز دارند تا بتوانند خود را به‌طور شایسته‌ای برای اجرای مأموریت‌های محوله آماده سازند. نیروهای نظامی در هر جا که باشند به انبارهای تدارکات و تعمیر و نگهداری نیاز دارند. کشورهایی که مسئولیت‌های منطقه‌ای یا جهانی دارند به امکانات برون مرزی مشابهی نیاز دارند (کالینز، ۱۳۸۳: ۱۵۳-۱۵۲).

۸) اصل آینده‌نگری^۱:

فرضیه: اگر دست‌اندرکاران تصمیم‌گیری، شرایط حال و آینده را مورد توجه قرار دهند، نیروهای نظامی بهترین عملکرد را خواهند داشت.

تصمیم‌گیران دوران‌دیش در زمینه امنیت ملی که مأموریت‌شان آماده‌سازی نیروها برای موارد نامعین در آینده است تلاش می‌کنند تا از زنجیره رویدادها، الگوها، روندها، برآوردهای اطلاعاتی، ارزیابی تهدیدات و بازی‌های جنگ پی به حقایق ببرند. حفظ برتری راهبردی، تاکتیکی و فناوری، جلوگیری از فرسایش و بازنگری انبارهای ذخیره جنگی بدون به خطر افتادن آمادگی فعلی چالشی است که وجود دارد (کالینز، ۱۳۸۳: ۱۵۳).

فرماندهی معظم کل قوا امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) در خصوص آینده‌نگردی در طراحی نظامی می‌فرماید: «طراحان نظامی باید رهنامه رزم خود را بر اساس احتمال درگیری با آمریکا پایه‌گذاری، طراحی و آماده نمایند. البته شرط اول برای این که بتوانند یک طرح رزمی متناسب با شرایط جدید بیاورند، این است که معتقد باشید می‌توانید چنین طرحی را به‌وجود آورید؛ آیا مأموریت را تعیین کرده‌اید؟ و مشخص کرده‌اید که چه نیرویی مسؤول دفاع از چه بخشی از کشور است؟ یا در چه لایه‌ای از دفاع قرار دارد؟ چگونه می‌خواهند بجنگند؟ چگونه می‌خواهند این مأموریت را انجام دهند؟ آیا مأموریت نیروها را متناسب با تغییر دشمن و تغییر تهدید مشخص کرده‌اید؟ آیا نیروها می‌خواهند با روش گذشته بجنگند؟ یا این که می‌خواهند روش جدیدی را ابداع کنند؟»

۹) اصل کفایت منابع^۲:

فرضیه: هنگامی که تخصیص منابع، نیروهای نظامی را قادر می‌سازد تا راهبردهای نظامی فراگیر را به‌طور مؤثری اجرا کنند، بهترین عملکرد را خواهند داشت.

آمادگی نظامی به‌ویژه هنگامی که خدمت وظیفه (اجباری) وجود ندارد، موضوع پرهزینه‌ای است.

¹ The principle of foresight

² The principle of resource sufficiency

هنگامی که سطح پایین غیر معقول نیرو و بودجه‌های ناکافی شکاف‌های عمیقی بین اهداف و وسایل ایجاد می‌کند، «تاب‌آوری و آمادگی نظامی^۱» سیر نزولی خواهد داشت. در واقع، هر کشوری که بلندپروازی می‌کند و سیاست‌هایی را دنبال می‌نماید که اجرای موفقیت‌آمیز با استفاده از توان موجود را با شکست مواجه سازد در بهترین حالت به علت نگرانی عمومی تأثیرگذاری خود را از دست می‌دهد و در بدترین حالت، جنگ را می‌بازد (کالینز، ۱۳۸۳: ۱۵۳). ج.ا.ایران در قبال تهدید آمریکا و رژیم صهیونیستی می‌تواند کل فضای کشور، خلیج فارس و دریای عمان و بخشی از اقیانوس هند، بخشی از سرزمین افغانستان و پاکستان که پایگاه‌های آمریکایی در آن مستقر شده است، دریای خزر، منطقه رژیم صهیونیستی و لبنان را به عنوان صحنه جنگ خود تعریف نماید. با توجه به تراز قدرت یک کشور؛ صحنه جنگ تعیین کننده تجهیزات و توانمندی‌های مورد نیازی است که بایستی کشور برای دفاع از خود تدارک ببیند. بنابراین ساخت موشکی با برد ۵۰۰۰ کیلومتر نمی‌تواند در راهبرد نیروهای مسلح ج.ا.ایران قرار گیرد، زیرا برد آن فراتر از محدوده‌های صحنه‌ی جنگ ج.ا.ایران خواهد بود. با وجود این، تخصیص دهندگان محتاط منابع به این مسئله واقفند که افزایش غیر ضروری بودجه‌های نظامی می‌تواند امنیت ملی را به جای تقویت، تضعیف نماید. ایالات متحده آمریکا که نتوانستند این حقیقت آشکار را درک کنند پس از جنگ طولانی (۲۰ سال) در افغانستان خروج خود را از این کشور با ۲۴۰ هزار کشته و بیش از ۲ تریلیون دلار هزینه، در ۳۰ اوت ۲۰۲۱ به پایان رساندند، که پایانی بر جنگ در افغانستان از سال ۲۰۰۱ تا سال ۲۰۲۱ بود (آقامحمدی و همکاران، ۱۴۰۰).

۱۰ اصل روحیه و معنویت^۲:

فرضیه: هنگامی که نیروهای نظامی دارای معنویت (ایمان به خدا) و روحیه بالا باشند، بهترین عملکرد را خواهند داشت (افشردی، ۱۴۰۲).

انسان‌هایی که به خدا ایمان دارند، صرفاً برای انگیزه‌های اقتصادی، سیاسی و مانند آن نمی‌جنگند، به بیان دیگر یک انسان با ایمان، انگیزه‌های مادی را تحت الشعاع انگیزه‌های الهی قرار می‌دهد (لزگی و همکاران، ۱۳۹۹). در این رابطه فرماندهی معظم کل قوا امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در گلزار شهدای هویزه در تاریخ ۱۳۷۵/۱۲/۲۰ می‌فرمایند: «در دوران آغاز جنگ، این بیابان‌ها را

¹ Resilience and Military Readiness

² The principle of spirit and spirituality

نیروهای متجاوز پر کرده بودند. تمام این سرزمین پاک و مظلوم و خون‌بار، در زیر چکمه متجاوزان بود و نیروهای مسلح و سازمان‌های نظامی ما، همه تلاش خودشان را برای دفع و سرکوب دشمن می‌کردند. اما این جوانان با دست خالی به مقابله با دشمن می‌رفتند. در این‌جا، در این بیابان‌ها، چند هزار تانک و نفربر زرهی از دشمن مستقر بود. آن جمع کوچک، برای مقابله با این جمع علی‌الظاهر بزرگ می‌آمد؛ با ایمان به خدا و با توکل؛ آن‌گونه که حسین‌بن‌علی علیه‌السلام، با جمع معدود، در مقابل دریای دشمن ایستاد، قلبش نلرزید، اراده‌اش سست نشد و تردید در او راه پیدا نکرد. این جوانان، واقعاً همان‌طور بودند. من در همین‌جا، از شهید علم‌الهدی پرسیدم: شما از سلاح و تجهیزات چه دارید که این‌گونه مصمم به جنگ دشمن می‌روید؟ دیدم این‌ها دل‌هایشان آن‌چنان به نور ایمان و توکل به خدا محکم است که از خالی بودن دست خود هیچ باکی ندارند. حرکت کردند و رفتند. آن‌ها خواستار جهاد در راه خدا و پذیرای شهادت در این راه بودند؛ چون می‌دانستند حقتند. شهادی ما در هر نقطه این جبهه عظیم، با همین روحیه و با همین ایمان، جنگیدند. این صحنه‌های زیبا از جوانان رزمنده، یک درس است. یک درس بزرگ برای امروز ملت ایران و برای همیشه تاریخ. در انقلاب هم، ما با دست خالی به میدان آمدیم؛ اما با دلی سرشار از ایمان و عشق، با دستگاه تا دندان مسلح دشمن، جنگیدیم و بر او پیروز شدیم. البته، مبارزه زحمت دارد؛ اما حق بر باطل، پیروز است».

(۱۱) اصل فرماندهی و رهبری^۱!

فرضیه: هنگامی که نیروهای نظامی از فرماندهی و رهبری معنوی برخوردار باشند، بهترین عملکرد را خواهند داشت (افشردی، ۱۴۰۲).

تاملی در شیوه مدیریت جنگ از سوی امام خمینی^(ره)، به‌ویژه در سال‌های نخستین آن، الگوی جالبی را از مدیریت بحران‌های سیاسی نشان می‌دهد. این الگو با توجه به ویژگی منحصر به فردی که دارد، ظرافت‌ها و پیچیدگی‌های خاص خود را دارا است. از این الگو می‌توان درس‌ها و آموزه‌های زیادی را برای مقابله با بحران‌های احتمالی فرا گرفت. برخلاف تصور عده‌ای که شیوه مدیریت امام را فقط فردی یا در ارتباط مستقیم با مردم می‌پندارند، ایشان در عین حال و هم‌زمان از مدیریت سیستمی نیز نهایت استفاده را می‌کردند و اصولاً به این روش نیز، جنگ را مدیریت کردند. جنگ تحمیلی رویدادی بود غیرقابل پیش‌بینی و بنا به ماهیت خود تنش‌زا. اهمیت این

¹ The principle of Command and Leadership

بحران در شرایطی که کشور در حال از سرگذراندن دوران اولیه انقلاب است افزایش می‌یابد و وضعیت بحران در بحران را ایجاد می‌کند. در این رابطه فرماندهی معظم کل قوا امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در تاریخ ۳۱ شهریور ۱۳۹۹ فرمودند: «خُب جنگ تحمیلی و دفاع مقدس ما آغاز شد؛ اینجا است که انسان نقش بسیار حساس و شگفت‌انگیز رهبری و فرماندهی امام بزرگوار را تشخیص می‌دهد. امام در یک چنین شرایطی توانست آغاز جنگ را و بعد تداوم این حرکت را در زیر چشم خود و اراده خود به پیش ببرد و اداره کند. بعضی‌ها انکار می‌کنند، اظهار تعجب می‌کنند که چگونه ممکن است یک روحانی مسن پیرمردی در سنین هشتاد و چندساله مثلاً بتواند نیروهای مسلح را در جنگ اداره کند؛ خیال می‌کنند که مدیریت جنگی و فرماندهی جنگی امام به این بود که برود مثلاً در قرارگاه‌های تاکتیکی مقدم بنشیند عده‌ها را جابه‌جا کند، یگان‌ها را این‌ور و آن‌ور بفرستد. مسئله این نبود، مسئله امام چند چیز دیگر بود اولاً مهم این بود و کار بزرگ امام این بود که از اول حجم واقعی این کارزار را شناخت، از اول فهمید که معنای این جنگ چیست؛ ثانیاً یک تشخیص اساسی و حیاتی امام داد و آن این بود که این مسئله مهم را فقط ملت ایران می‌تواند حل کند. بعد هم قاطعیت بی‌نظیر، آن قاطعیت فوق‌العاده؛ کارهای نشدنی را که به معنای واقعی کلمه نشدنی به نظر می‌رسید رهبری امام و هدایت امام و فرماندهی امام، این‌ها بود».

(۱۲) اصل انسجام و وحدت ملی در جنگ!

فرضیه: هنگامی که انسجام و وحدت ملی در یک کشور وجود داشته باشد، پشتیبانی همه‌جانبه از نیروهای مسلح صورت گرفته و در این شرایط نیروهای مسلح بهترین عملکرد را خواهند داشت (افشردی، ۱۴۰۲).

فرماندهی معظم کل قوا امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در دیدار جمعی از فرماندهان نیروی هوایی و پدافند هوایی ارتش در تاریخ ۱۴۰۱/۱۱/۱۹ می‌فرماید: «... یکی از نیازهای مهم امروز ما اتحاد و انسجام ملی است. اتحاد ملی سد است؛ دیواره‌ی محکم سربه‌فلک‌کشیده است در مقابل دشمن. اتحاد ملی همان چیزی است که نقش بسیار عظیمی در پیروزی و پیشرفت انقلاب داشته است...». انسجام ملی عبارت است از اتحاد آحاد مردم یک کشور اعم از اشخاص، جناح‌ها، احزاب و گروه‌های روشن‌فکر، سیاست‌مداران و مسئولان که از هرگونه کشمکش و ایجاد تفرقه داخلی و نفاق به دور بوده و مانع نفوذ دشمن به داخل مرزهای خویش می‌گردند، هر چند ممکن است این جماعت

¹ The principle of national cohesion and unity in war

از نظر اعتقادی و مذهبی و یا گرایش‌های فکری متفاوت باشند. مهم‌ترین اصل در انسجام ملی، مقاومت در برابر آسیب‌پذیری است. راه‌کارهای زیر می‌تواند به حفظ و ارتقاء همبستگی، انسجام و وحدت ملی ظرفیت‌های داخلی کشور در مواجهه با دشمنان اثرگذار باشد (ظریف‌منش و همکاران، ۱۴۰۲):

(۱) توجه به عوامل ساختاری سازنده انسجام و وحدت ملی شامل: توسعه و توزیع متوازن، توسعه و تقویت دفاع همه‌جانبه ملی، تأمین امنیت اجتماعی گروه‌های قومی و افزایش سطح اعتماد عمومی.

(۲) توجه به عوامل ارزشی و هویتی سازنده انسجام و وحدت ملی شامل: توجه به هویت هستی‌شناختی (دینی)، توجه به هویت جامعه‌شناختی (ملی)، ساخت‌گفتمان ارزشی جامع، توجه به هویت انسان‌شناختی یا قومی، توجه به هویت جمعی، تولید و بازتولید نیازهای فرهنگی و اخلاقی.

(۳) ارتقاء هویت اسلامی - ایرانی شامل: التزام به مظاهر نمادین ملی و مذهبی، التزام به منافع ملی و ارتقاء ظرفیت راهبردی زبان فارسی (ظریف‌منش و همکاران، ۱۴۰۲).

(۱۳) اصل خلاقیت و نوآوری^۱:

فرضیه: نیروهای نظامی هنگامی که از خلاقیت و نوآوری برخوردارند، بهترین عملکرد را خواهند داشت (افشردی، ۱۴۰۲).

در بحث دفاع و جنگ که یک طرف آن دشمن قرار دارد، آگاهی از اقدامات همواره ممکن و متصور نیست و برخورد متناسب با دشمن همواره مستلزم خلاقیت، ابتکار و نوآوری است. خلاقیت به‌عنوان موتور محرکه علوم نظامی است و این حرکات ایجاد نمی‌شود مگر در سایه یک قدرت تصمیم‌گیری جامع و کامل و سازمان‌دهی منظم و ارتقای تخصص و مهارت در نیروهای مسلح. بزرگ‌ترین خلاقیت رزمندگان اسلام در دفاع مقدس این بود که توانستند راهبردها، راه‌کنش‌ها و تکنیک‌های خود را که نوعی خلاقیت و نوآوری محسوب می‌گردید، بر راهبرد و دکترین نیرومند دشمن غلبه دهند و اصول مهم نظامی را که پای‌بند یک‌سری قوانین دیکته شده بود برهم زنند. تکنیک‌هایی از قبیل تعویض محیط‌های جغرافیایی جنگ، تغییر راه‌کنش‌ها، غافلگیر کردن دشمن در محیط‌های مختلف عملیاتی، تعویض شیوه‌های نبرد، انتخاب زمان نبرد و مجبور کردن دشمن به ادامه نبرد در مناطق غیر دلخواه خود، استفاده از ظرفیت‌های جغرافیایی مناطق

¹ The principle of Creativity and Innovation

مختلف به منظور جبران نقاط ضعف خودی، کاهش نقاط قوت دشمن، حداکثر استفاده از عملیات‌های شبانه به منظور غافلگیری و کاهش اثر و دقت سلاح‌های دشمن، ایجاد قابلیت و ساخت تجهیزات مهندسی مناسب با محیط جغرافیایی و عملیاتی مانند پل‌های کوثر و خیبر جهت امکان نبرد در هور یا احداث جاده در مناطق رملی بستان به منظور امکان عملیات از جناح دشمن و دسترسی به عقبه آن در عملیات طریق القدس و اجرای پل و طراحی و ساخت پل‌های شناور به-منظور عبور از رودخانه غیرقابل عبوراروند(به‌زعم دشمن)، همه این‌ها نوعی ابتکار عمل و خلاقیت در عرصه دفاع مقدس محسوب می‌گردد که در سایه الطاف خداوند متعال و حمایت‌های معنوی امام خمینی^(ره) محقق شد(روزبه و خیراندیش، ۱۳۹۶).

(۱۴) اصل انعطاف‌پذیری^۱:

فرضیه: نیروهای نظامی هنگامی که از انعطاف‌پذیری برخوردارند، بهترین عملکرد را خواهند داشت(افشردی، ۱۴۰۲).

نیروهای مسلح باید آماده و انعطاف‌پذیر باشند. فرماندهانی که تنها به یک طرح متکی هستند در معرض مخاطرات شدیدی قرار دارند؛ زیرا اگر رقبا تنها طرح آن‌ها را خنثی کنند دیگر هیچ راهی برای اجرای مأموریت ندارند. سرعت در حرکت، تغییر مکان سریع نیروها و تجهیزات، داشتن احتیاط مناسب و متحرک از مصادیق اصل انعطاف‌پذیری در نیروهای مسلح است. در دوران هشت سال دفاع مقدس، ن.م نیازها را متوجه و بر آن اساس ضمن انعطاف‌پذیری ساختاری و مدیریتی، خودشان را تطبیق می‌دادند تا بتوانند به نیازهای روز پاسخ دهند. پویایی و انعطاف‌پذیری سریع از ویژگی‌های مهندسی نیروهای مسلح در دفاع مقدس بود انجام سه مأموریت آماده‌سازی، مهندسی رزمی، مهندسی پشتیبانی رزمی هم‌زمان و یا در یک فاصله زمانی کوتاه در عملیات‌ها و کسب قابلیت‌های انعطاف‌پذیر متناسب با فضای نبرد در مناطق مختلف عملیاتی که منجر به مزیت رزمندگان اسلام بر مقهورات برتر دشمن می‌شد(آقامحمدی و همکاران، ۱۴۰۰).

(۱۵) اصل جدی بودن و حتمی بودن تهدید^۲:

فرضیه: نیروهای نظامی هنگامی که براساس ارزیابی تهدیدات، جدی بودن و حتمی بودن تهدید را متصور می‌دانند، از نظر کارکنان، سلاح، تجهیزات و تدارکات خود را برای مواجهه با دشمن آماده

¹ The principle of flexibility

² The principle of seriousness and certainty of the threat

نموده که در این شرایط نیروهای مسلح بهترین عملکرد را خواهند داشت (افشردی، ۱۴۰۲). فرماندهی کل قوا امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) می‌فرماید: «نباید از حرکات دشمن چشم برداشت، باید دائم مراقب حرکات دشمن بود. یکی از بخش‌های مهم نیروهای مسلح، بخش‌های اطلاعاتی و آگاهی‌های اطلاعاتی است. چشم از حرکات دشمن نباید برداشت. باید همیشه مراقب برنامه‌ها، نقشه‌ها و حرکات دشمن بود» (مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری آجا، ۱۳۹۸/۰۸/۰۸).

از جمله شاخص‌های تهدید شامل: «شدت، اولویت، زمان، طول مدت و مقیاس جغرافیایی» است. در تجزیه و تحلیل عوامل تهدید بایستی به «انگیزه تهدید، زمینه تهدید، هدف تهدید، نوع تهدید، ابزارهای تهدید، مکانیسم تهدید، زمان تهدید، احتمال وقوع تهدید، احتمال موفقیت تهدید، اراده تهدید، تحمل تهدید و مدیریت تهدید»، می‌باشند که بایستی به آن‌ها توجه کرد و براساس برآورد تهدید، اولویت‌ها مشخص، رزمایش‌ها معلوم، گسترش نیروها و غیره صورت می‌گیرد. به‌طور کلی عوامل مؤثر در تشخیص جدی بودن تهدید عبارتند از:

- مشخص بودن هویت تهدید؛
 - قریب‌الوقوع بودن تهدید، چه از نظر زمانی و چه از نظر مکانی؛
 - میزان احتمال و شدت وقوع تهدید؛
 - میزان گستره عمل تهدید و عواقب احتمالی بعد از فروکش کردن آن؛
 - اوضاع و شرایط تاریخی که منجر به تقویت یا تضعیف تهدید می‌شود.
- خطرناک‌ترین توانمندی‌هایی که برای دشمن قابل تصور است، تنها زمانی به تهدید جدی تبدیل می‌شود که او قصد داشته باشد از این توانمندی‌ها استفاده کند (پورشاسب و همکاران، ۱۴۰۲).

۱۶) اصل اشراف اطلاعاتی^۱:

فرضیه: نیروهای نظامی هنگامی که از اشراف اطلاعاتی نسبت به دشمن برخوردار باشند، بهترین عملکرد را دارند (افشردی، ۱۴۰۲).

اشراف اطلاعاتی به‌عنوان یک نیاز اساسی و اولیه امنیت پایدار مطرح است. اشراف اطلاعاتی به مجموعه تلاش‌ها و اقداماتی که در اثر اجرای آن یک سامانه اطلاعاتی، احاطه و تسلط کامل در روند گذشته، حال و آینده وقایع و حوادث پیرامونی یافته و به‌منظور پیشگیری، دفع و مقابله با

¹ The principle of information aristocracy

تهدیدات و آسیب‌پذیری‌های احتمالی جهت استفاده تصمیم‌گیران به‌کار می‌رود را گویند. در حقیقت اشراف اطلاعاتی تولید فرصت و اقدام به‌موقع برای دسترسی به پیروزی در صحنه‌های مختلف سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی و آسیب‌پذیری‌های کمتر در مقابل انواع تهدیدات است. سطوح مختلف اشراف اطلاعاتی شامل سه سطح راهبردی و بین‌الملل، سطح منطقه‌ای و سطح ملی می‌باشد. نداشتن اطلاعات راهبردی ضربه‌های جبران‌ناپذیری را به منافع حیاتی یک حکومت وارد می‌کند. در ضرورت و لازمه اشراف اطلاعاتی در سطح منطقه‌ای؛ بایستی نسبت به دولت‌های پیرامونی و همسایه از سطح اطلاعات بالاتری برخوردار بود و اشراف اطلاعاتی داشت و این اشراف اطلاعاتی منجر به آن می‌شود تا رهبران سیاسی و فرماندهان نظامی بتوانند، سیاست تقابل و یا تعامل و یا رقابت را برای آن دولت اتخاذ نمایند و بتوانند در تصمیمات خود مواضع اصولی و صحیح را به‌کار گیرند. در ضرورت‌های اشراف اطلاعاتی در سطوح ملی؛ حکومت و دولت بایستی نسبت به منابع و عوامل قدرت ملی خود آگاهی داشته باشد که از جمله این منابع ظرفیت‌های نظامی، سیاسی، اقتصادی، سطوح فناوری و منابع انسانی تحصیل کرده و کارآمد برای مدیریت کشور و ملت و بسیاری از موضوعات دیگر است. مهم‌ترین ویژگی‌های اطلاعات عبارتند از: (۱) دقت؛ (۲) مرتبط بودن؛ (۳) به‌موقع بودن و (۴) قابلیت دسترسی (بوالحسنی و همکاران، ۱۴۰۲).

روش‌شناسی تحقیق

از آنجائی که تحقیق کاربردی به دنبال دستیابی به اصول و قواعدی است که در موقعیت‌های واقعی و عملی به کار بسته می‌شوند تا به بهبود کارایی روش‌های اجرایی کمک کند و با توجه به این‌که این تحقیق درصدد تبیین اصول آمادگی نظامی و تأثیر آن بر عملکرد نیروهای مسلح است، لذا این پژوهش از لحاظ نوع تحقیق، کاربردی است. داده‌های موردنیاز تحقیق مشتمل بر داده‌های کیفی است بنابراین رویکرد تحقیق کیفی است. پژوهشگران داده‌های کیفی را با استفاده از ابزارهای اسناد و مدارک و مصاحبه با روش‌های مرتبط تجزیه و تحلیل نموده‌اند. در این راستا ابزار جمع‌آوری تحقیق کتابخانه‌ای، مراجعه به اسناد، روش میدانی و مصاحبه با ۱۰ نفر از خبرگان و صاحب‌نظران مرتبط با موضوع تحقیق (به روش هدفمند قضاوتی شامل ۵ تن از امرای ارتش و ۵ تن از سرداران سپاه)، مصاحبه نموده که نتایج مصاحبه با استفاده از نرم‌افزار تحلیل کیفی MAX.QDA تجزیه و تحلیل و نتایج موردنظر جهت رسیدن به هدف مقاله ارائه شده است.

الف- روایی انجام مصاحبه و اسناد و مدارک: در ابتدا بعد از انجام هر مصاحبه با استفاده از نرم‌افزار MAX.QDA، کدهای اولیه در مرحله کدگذاری باز استخراج شده است. سپس سؤالات مصاحبه برای مصاحبه‌شونده بعدی ارائه شده و مجدداً پاسخ‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. این اقدام تا بدان مرحله انجام شده که اشباع نظری صورت گرفته است. به عبارت دیگر در این تحقیق، مصاحبه با خبرگان تا زمانی انجام شده است که محقق با داده‌هایی مواجه گردیده که تکراری بوده و نظرات مشابه دریافت می‌شد. استفاده از اسناد و مدارک معتبر در حوزه تحقیق که محقق را به اهداف تحقیق برساند؛ برای این مهم از اسناد موجود در کتابخانه‌ها و مراکز تحقیقاتی و کلیه کتب و مقالاتی که در خصوص موضوع تحقیق، تدوین گردیده، استفاده شده است.

ب- پایایی انجام مصاحبه و اسناد و مدارک: با افزایش تعداد مصاحبه‌شوندگان به ۱۰ نفر پایایی مصاحبه احصاء شده است. پس از رسیدن به اشباع نظری چندین مصاحبه با خبرگان جهت تأیید اشباع نظری انجام گردید. در این تحقیق از اسناد و مدارک معتبر و به‌روزی که در خصوص موضوع تحقیق وجود دارد استفاده شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

متن پیاده‌شده مبانی نظری و مصاحبه‌ها، براساس تحلیل ساختاری، فنون تحلیل ارتباطی و با استفاده از نرم‌افزار MAX-QDA^۱ انجام شده است. نتایج تجزیه و تحلیل مصاحبه به شرح زیر است:

مرحله اول: پس از بررسی مبانی نظری و بعد از انجام هر مصاحبه با استفاده از نرم‌افزار یادشده، کدهای اولیه در مرحله کدگذاری باز استخراج گردیدند. این اقدام تا بدان مرحله انجام شده که اشباع نظری صورت گرفته است. به عبارت دیگر در این تحقیق، مصاحبه با خبرگان تا زمانی انجام شده است که محقق با داده‌هایی مواجه شده است که تکراری بوده و نظرات مشابه دریافت می‌نمود. باین وجود پس از رسیدن به اشباع نظری چندین مصاحبه با خبرگان جهت تأیید اشباع نظری انجام گردید.

^۱ MAX-QDA، یک نرم‌افزار تحلیل محتوا است که برای تحلیل و مدیریت داده‌های کیفی استفاده می‌شود. این نرم‌افزار برای پژوهشگران و دانشجویانی که در حوزه‌هایی مانند علوم نظامی، علوم انسانی، علوم اجتماعی، روانشناسی، آموزش، بهداشت عمومی و مدیریت فعالیت دارند، استفاده می‌شود.

مرحله دوم: کدهای اولیه استخراج شده از زمان بررسی مبانی نظری و شروع مصاحبه تا رسیدن به اشباع نظری، عبارت‌اند از: اصول، آمادگی نظامی، گستره عملیات، ویژگی منطقه‌ای، خودکفایی کمی، برتری کیفی، مکمل بودن نیروهای ثابت و نیروهای مردمی و احتیاط، سازگاری، تأسیسات، آینده‌نگری، کفایت منابع، روحیه و معنویت، فرماندهی و رهبری، انسجام و وحدت ملی، خلاقیت و نوآوری، انعطاف‌پذیری، جدی بودن و حتمی بودن تهدید، و اشراف اطلاعاتی به همراه زیرمؤلفه‌ها.

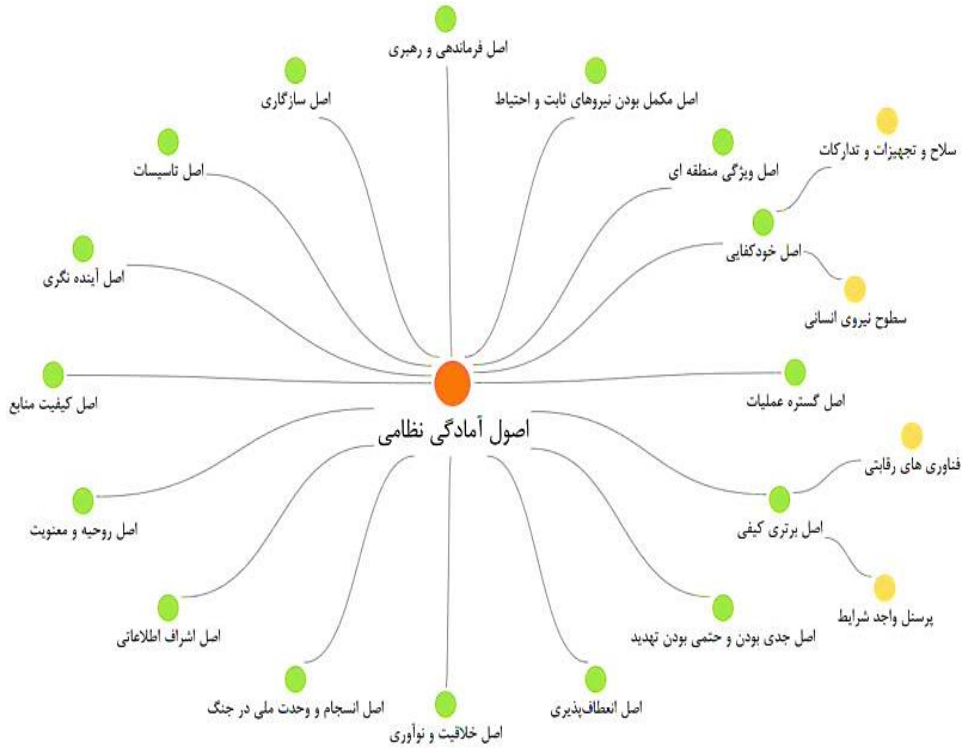
مرحله سوم: در این مرحله، کدهای اولیه که از یک جنس هستند و بر اساس ارتباط معنایی‌شان می‌توانند در یک دسته قرار گیرند، به‌عنوان مقوله‌های اصلی تعیین گردیدند.

مرحله چهارم: پس از تجزیه و تحلیل نهایی، پیوندها و روابط که برگرفته از متغیرهای اثرگذار تحقیق هستند، شناسایی و تبیین گردیده است؛ به‌عبارت‌دیگر تبیین و شناسایی این عوامل در راستای رسیدن به پاسخ سؤال‌های تحقیق است.

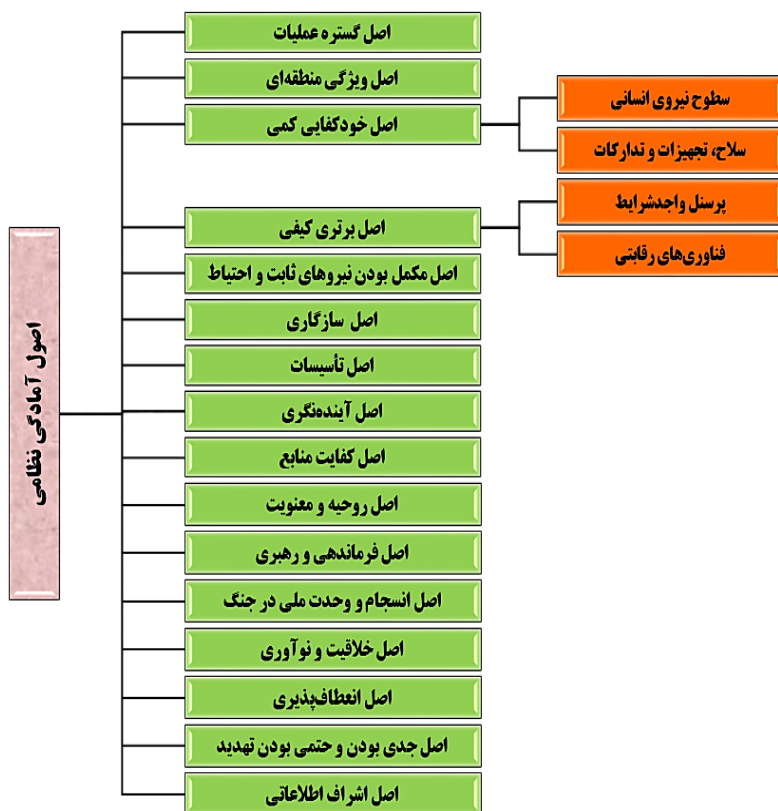
با عنایت به موارد یادشده، مبانی نظری تحقیق و تجزیه و تحلیل کیفی داده‌ها و نتایج حاصله، در پاسخ به سؤال اصل تحقیق مبنی بر این‌که «اصول آمادگی نظامی و تأثیر آن بر عملکرد نیروهای مسلح چگونه است؟» ۱۶ اصل مشخص گردید.

از آنجایی‌که همه کشورها در پی تأمین منافع ملی و دستیابی به اهداف ملی خود هستند یقیناً در تأمین آن‌ها با دیگر کشورها دچار تضاد و برخوردهای فیزیکی و نظری خواهند شد که برای پیروزی در این نبردها چه فیزیکی و چه نظری باید آمادگی لازم را در عناصر قدرت ملی خود که یکی از آن‌ها قدرت نظامی و به تبع آن اصول آمادگی نظامی است فراهم نمایند.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد اصول آمادگی نظامی شامل: «اصل گستره عملیات، اصل ویژگی منطقه‌ای، اصل خودکفایی کمی، اصل برتری کیفی، اصل مکمل بودن نیروهای ثابت و نیروهای مردمی و احتیاط، اصل سازگاری، اصل تأسیسات، اصل آینده‌نگری، اصل کفایت منابع، اصل روحیه و معنویت، اصل فرماندهی و رهبری، اصل انسجام و وحدت ملی در جنگ، اصل خلاقیت و نوآوری، اصل انعطاف‌پذیری، اصل جدی بودن و حتمی بودن تهدید و اصل اشراف اطلاعاتی»، بر کیفیت مطلوب نیروهای مسلح در صحنه نبرد اثرگذار هستند.

شکل (۲): خروجی براساس نرم افزار MAX-QDA

شکل (۳): اصول آمادگی نظامی براساس یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری و پیشنهاد:

– نتیجه‌گیری

جوامع انسانی براساس نیازهای مشترک پدید آمده‌اند و تضاد منافع، بروز جنگ میان آنان را ناگزیر ساخته است؛ از این‌رو، آمادگی نظامی از ضروریات حیات اجتماعی به شمار رفته و پذیرفته‌ترین هدف آن، حفاظت از منافع مادی و معنوی فردی و اجتماعی است. هدف از آمادگی مستمر نظامی، جلوگیری از تجاوز دشمنان شناخته شده و ناشناس به حریم مادی و معنوی کشور است. از این‌رو نوشتار حاضر به دنبال تبیین اصول آمادگی نظامی و تأثیر آن‌ها بر عملکرد نیروهای مسلح در صحنه نبرد بوده است. با عنایت به موارد یاد شده در مفاد نوشتار، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد اصول آمادگی نظامی شامل: «اصل گستره‌ی عملیات، اصل ویژگی منطقه‌ای، اصل خودکفایی کمی، اصل برتری کیفی، اصل مکمل بودن نیروهای ثابت و نیروهای مردمی و احتیاط، اصل سازگاری،

اصل تأسیسات، اصل آینده‌نگری، اصل کفایت منابع، اصل روحیه و معنویت، اصل فرماندهی و رهبری، اصل انسجام و وحدت ملی در جنگ، اصل خلاقیت و نوآوری، اصل انعطاف‌پذیری، اصل جدی بودن و حتمی بودن تهدید و اصل اشراف اطلاعاتی»، بر کیفیت مطلوب نیروهای مسلح در صحنه نبرد اثرگذار هستند.

شایان ذکر است با بررسی و مطالعه اسناد و منابع کتابخانه‌ای، تحلیل ارائه شده در محتوای نوشتار و نتایج بدست آمده می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- ✓ راهبردهای نظامی بسیار خوب، تنها زمانی سودمندند که نیروهای نظامی به‌درستی برای اجرای آن‌ها سازمان‌دهی، تجهیز و آموزش داده شوند.
- ✓ آمادگی نظامی و تاب‌آوری دو ضرورت جدایی‌ناپذیرند؛ زیرا نیروهایی که قدرت تاب‌آوری نداشته باشند خطر شکست زودرس را تجربه می‌کنند و درعین‌حال، نیروهایی که خیلی دیر به صحنه‌ی نبرد می‌رسند نیز غیرقابل استفاده‌اند.
- ✓ اصول آمادگی نظامی به طراحان، برنامه‌ریزان و تنظیم‌کنندگان بودجه کمک می‌کند تا با هزینه‌ای منطقی، نیروهایی متحرک و کارآمد ایجاد نمایند.
- ✓ راهبردهای که اهدافی را تعریف می‌کنند که سطوح موجود نیرو برای نیل بدان‌ها بسیار پایین است، آمادگی نظامی را با مشکل روبرو می‌سازند و به‌طور ضمنی خطرات شدید حساب شده‌ای را می‌پذیرند.
- ✓ آهنگ عملیاتی سریع و نیز آهنگ عملیاتی بسیار کند، در صورت طولانی شدن، مانع تداوم آموزش و در غیر این صورت موجب مختل شدن آمادگی نظامی می‌شود.
- ✓ ملاحظات آمادگی کارکنان عبارتند از: نگرش، روحیه فردی و جمعی، بازی تیمی و برخی عوامل نامحسوس دیگر و نیز تحصیلات و آموزش.
- ✓ تعمیرات پیشگیرانه، تعمیرات اساسی منظم، بهسازی‌های فزاینده و جایگزینی به‌موقع تجهیزات نظامی قدیمی، آمادگی نظامی و توان مقاومت را تقویت می‌کنند.
- ✓ آمادگی نظامی آینده اصولاً به سیاست‌مداران و راهبردهای دوراندیشی وابسته است که ابتدا تعیین می‌کنند چه توانمندی‌هایی در پانزده تا بیست سال آینده بسیار سودمندند و سپس طرح و برنامه‌های قابل انعطافی را ایجاد و به‌موقع اقدام می‌نمایند.

- با عنایت به مباحث مطرح شده و براساس یافته‌های پژوهش موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:
- معاونت‌های نیروی انسانی، عملیات و اطلاعات و امنیت ستاد کل نیروهای مسلح ج.ا.ایران به منظور ارتقا آمادگی نظامی همه‌جانبه نیروهای مسلح با توجه به تهدیدات روزافزون کشور، اقدامات لازم را در راستای برنامه‌ریزی، اجرا و پیاده‌سازی این اصول به عمل آورند.
 - معاونت‌های نیروی انسانی و تربیت و آموزش ستاد کل نیروهای مسلح ج.ا.ایران، به منظور ارتقا آمادگی نظامی همه‌جانبه نیروهای مسلح، اقدامات لازم را در راستای مدیریت سرمایه‌های انسانی، بازنگری و به‌روزرسانی مفاد ریشه برنامه‌های آموزشی در جهت توسعه سرمایه‌های انسانی، آمادگی‌های نظامی و علمی، خلاقیت و ابتکار، اعتماد به نفس و مسؤولیت‌پذیری را به عمل آورند.
 - سازمان‌های عقیدتی سیاسی نیروهای مسلح ج.ا.ایران، به منظور ارتقا آمادگی همه‌جانبه نیروهای مسلح، اقدامات لازم را در راستای تقویت و رشد روحی و معنوی کارکنان نیروهای مسلح به عمل آورند. پیروزی‌های جنگ‌های اخیر جبهه مقاومت نشان‌دهنده نقش بی‌بدیل همین روحیه آمادگی معنوی می‌باشد.
 - اصول آمادگی نظامی مطرح شده در نوشتار حاضر، در برنامه‌ریزی‌ها و سازمان‌دهی برای رزم در جنگ‌های آینده مورد بهره‌برداری قرار گیرد.

الف- منابع دینی

- قرآن کریم.
- نهج البلاغه.
- صحیفه نور امام خمینی (رحمه الله علیه).
- فرمایشات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، قابل دسترسی در: <http://farsi.khamenei.ir/newspart>

ب- منابع فارسی

- آقامحمدی، داوود؛ سعادت‌راد، علیرضا و مهرآبادی، حامد. (۱۴۰۰). الگوی تدوین و توسعه رهنامه نظامی نیروهای مسلح ج.ا.ایران، تهران: فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، شماره ۸۵، صص ۳۱۴-۲۹۵.
- افشردی، محمدحسین. (۱۴۰۲). طرح‌ریزی و هدایت صحنه جنگ، دانشکده دفاع دانشگاه عالی دفاع ملی.
- بوالحسنی، خسرو؛ دانش، رشید و محمودی، محمود. (۱۴۰۰). ویژگی‌های نیروهای مسلح ج.ا.ایران در اسناد بالادستی، تهران: فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، شماره ۸۶، صص ۱۳۰-۱۱۱.
- بوالحسنی، خسرو؛ کریمی، احمد و کاظمی، مهدی. (۱۴۰۱). معماری نیروهای مسلح ج.ا.ایران از دیدگاه فرماندهی معظم کل قوا (مدظله العالی)، تهران: فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، شماره ۸۷، صص ۱۰۴-۸۱.
- پورشاسب، عبدالعلی؛ پورصادق، ناصر و عزیزی، محمد. (۱۳۹۷). ارائه الگوی ارتقاء سازمان برای رزم در جنگ‌های آینده، تهران: فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی، سال شانزدهم، شماره ۳۷، صص ۲۶-۵.
- پورشاسب، عبدالعلی؛ نجفی‌راشد، محمد؛ شادیانلو، نجف و توحیدی، ارسطو. (۱۳۸۳). آیین‌نامه عملیات مشترک و مرکب، تهران: انتشارات ارتش جمهوری اسلامی ایران.
- پورشاسب، عبدالعلی؛ حیدری، کیومرث و شعبانی، حسن. (۱۴۰۲). رویکرد نزاجا در مقابله با تهدیدهای نوپدید نظامی، تهران: فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، شماره ۹۳، صص ۱۲۲-۱۰۳.
- زهدی‌نسب، یعقوب؛ سلمانی، عباسعلی و دبستانی، عبدالرضا. (۱۴۰۲). تعیین ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های تأثیرگذار بر ارزیابی آموزش‌های مبتنی بر مهارت نیروهای مسلح، تهران: فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، شماره ۹۳، صص ۵۴-۳۳.
- کالینز، جان ام. (۱۳۸۳). استراتژی نظامی، ترجمه: عبدالمجید حیدری، تهران: انتشارات دانشگاه امام حسین^(ع)، چاپ اول، ۶۷۶ صفحه.
- کمالی، روزبه و خیراندیش، مهدی. (۱۳۹۶). الگوی توسعه آمادگی دفاعی کارکنان نیروهای مسلح، تهران: فصلنامه مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، سال اول، شماره ۱، صص ۳۳-۵.

- ظریف منش، حسین؛ بیک بیلندی، علی اصغر و پژوهان فر، مرتضی. (۱۴۰۲). انتظارات فرماندهی معظم کل قوا (مدظله العالی) از نیروهای مسلح، تهران: فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، شماره ۹۳، صص ۷۶-۵۵.
- لزگی، علی نقی؛ صافحیان، محمد و محمدجعفری، رسول. (۱۳۹۹). مؤلفه‌های آمادگی دفاعی فرماندهی و مدیریت نظامی در نهج البلاغه با تأکید بر سرمایه انسانی، تهران: فصلنامه مدیریت نظامی، شماره ۷۹.
- ولیوند زمانی، حسین؛ غفاری، رضا و حاجیزاده، محمدعلی. (۱۴۰۰). مبانی و عوامل مؤثر در تدوین رهنامه نظامی ج.ا.ایران، تهران: فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، شماره ۸۵، مقاله نهم، صص ۲۲۲-۲۰۱.
- یداللهی، رضا؛ بهبودی، پیمان و باغبان، مهدی. (۱۴۰۲). مطالعه تطبیقی مؤلفه‌های توان رزم ارتش‌های هشت کشور جهان، تهران: فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، شماره ۹۱، صص ۱۳۶-۱۱۷.

پ - منابع انگلیسی

- Ahrari, E. (2010). Transformation of America's Military and Asymmetric War, *Comparative Strategy*, 29: 223-244.
- Boyatzis, R. (2014). Emotional, social and cognitive competencies: distinguishing effective Italian managers and leaders in a private company and cooperatives".